

Лащак В.В., к.е.н., доцент,
Буковинський університет;
Лащак Т.В.,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці

Непрямі податки як регулятор споживчих цін в Україні

У статті розглянуто існуючі в Україні непрямі податки, зокрема зосереджено увагу на основних, таких як податок на додану вартість (ПДВ), акцизи та мито. Приведено хронологію трансформації непрямих податків викликану змінами в законодавчих та нормативних актах. Досліджено роль та місце непрямих податків в структурі бюджетних надходжень, піднято проблему конфлікту споживчих та бюджетоутворюючих інтересів. Запропоновано формульний підхід до розгляду механізму подорожчення споживчих товарів через призму непрямого оподаткування. Акцентовано увагу на те що непрямі податки являються не тільки фіскальним інструментом бюджетної політики, але й потужним засобом впливу на виробництво і споживання в державі.

Ключові слова: споживчі ціни, податкові важелі впливу, податок на додану вартість (ПДВ), акциз, мито.

В статье рассмотрены существующие в Украине косвенные налоги, в частности сосредоточено на основных, таких как налог на добавленную стоимость (НДС), акцизы и пошлины. Приведено хронологию трансформации косвенных налогов вызванную изменениями в законодательных и нормативных актах. Исследована роль и место косвенных налогов в структуре бюджетных поступлений, поднята проблема конфликта потребительских и бюджетообразующих интересов. Предложено формульный подход к рассмотрению механизма подорожания потребительских товаров через призму косвенного налогообложения. Акцентировано внимание на то что косвенные налоги являются не только фискальным инструментом бюджетной политики, но и мощным средством воздействия на производство и потребление в государстве.

Ключевые слова: потребительские цены, налоговые рычаги влияния, налог на добавленную стоимость (НДС), акциз, пошлина.

The paper considers the existing indirect taxes in Ukraine, in particular focus on the core, such as value added tax (VAT), excise and customs duties. Powered chronology transformation indirect taxes caused by changes in laws and regulations. The role and place of the indirect tax structure of budget revenues, raised the problem of consumer and budget- conflict of interest. A formula approach to the mechanism podorozhchennya consumer goods through the prism of indirect taxation. The attention to the fact that indirect taxes are not only fiscal instrument of fiscal policy, but also a powerful means of influencing production and consumption in the country.

Key words: consumer prices, tax leverage, value-added tax (VAT), excise, duty.

Постановка проблеми. У регуляторному впливі на споживчі ціни податковому інструментарію державно-фінансового впливу відводиться значна роль. Ефективне виконання якої залежить від організації системи оподаткування, та вмілого застосування податкових важелів впливу. Непрямі податки як одна із форм оподаткування залежать від розміру споживання і

виступають у вигляді надбавки до ціни товару або послуги. Основними з непрямих податків вважають так звані “податки на споживання”, до яких відноситься податок на додану вартість (ПДВ), акцизи та мито, їхня вага питома вага впливає на здорожчення продукції, знижує її конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішньому ринках держави. Запровадження чи скасування непрямих податків, зміна їх ставок є не тільки фіскальним інструментом бюджетної політики, але й потужним засобом впливу на виробництво і споживання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Механізм регулювання цін в межах якого розглядається використання фінансових важелів впливу побудований на основі двох основних концепцій державного регулювання економіки: теорії Дж.М. Кейнса [1] та монетарної теорії М. Фрідмена [2] в межах цих концепцій та їхнього поєднання написано ряд наукових робіт такими вченими як П. Семюелсон [3], В. Пінішко, Т. Мединська [4], Я. Литвиненко [5], М. Артус [6], Л. Шкварчук [7], В. Дьяченко [8]. Однак ними не досліджено в повній мірі причинно-наслідкову роль непрямих податків як генератора динамічних цінових коливань.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження дії та впливу непрямих податків на об'єкт державного регулювання – споживчі ціни.

Виклад основних результатів дослідження. Важлива роль у регуляторному впливі на споживчі ціни відводиться податковому механізму впливу ефективність якого залежить від організації діючої системи оподаткування, середнього рівня податкових ставок, механізмів сплати, та видів і розмірів пільг у цій сфері.

Величинні та структурні зміни надходжень до бюджету держави впливають на макропараметри економіки, у тому числі й на загальний рівень цін за такими напрямками: по-перше, впливаючи на макродинаміку цін шляхом змін ставок непрямих податків загальноекономічної дії; по-друге, впливаючи на мікроекономічний рівень з подальшим поширенням на макрорівень через зміну у непрямому оподаткуванні окремих груп товарів; по-третє, через механізм повернення непрямих податків та надання пільг в оподаткуванні; по-четверте, впливаючи на прямі податки як на структурні елементи цін. Головним критерієм поділу податків та зборів на прямі й непрямі є здатність перекладатися з безпосередніх платників на їхніх ринкових контрагентів. Прямі податки – це податки, які стягуються в результаті набуття і акумулювання певних матеріальних благ, і безпосередньо залежать від величини доходу або майна платника. Непрямі податки – визначаються розміром споживання і безпосередньо не залежать від прибутку або майна платника, виступаючи у вигляді надбавки до ціни товару або послуги. Правда, в умовах монополії товарних ринків та низької еластичності попиту прямі податки, які встановлюються по відношенню до доходів, можуть перекладатися на покупців, тоді як за умови високої цінової еластичності попиту, на досконалоконкурентному ринку динамізація цін буде відбуватись непропорційно до змін непрямих податків. У короткостроковому періоді вплив податків на рівень цін відбувається у випадку змін умов оподаткування, які

тягнуть за собою відповідні зрушення у структурі витрат виробництва й обігу підприємств, рівня їх доходів, та платоспроможності споживачів, тоді в довгостроковому періоді при статичному стані податкової системи протягом тривалого часу дія більшою мірою відбувається на реальний обсяг виробництва, про що свідчить відомий ефект Лаффера.

В структурі зведеного бюджету України з 2008 по 2012 рік податкові надходження займали досить велику питому вагу і коливались в межах від 74 % до 84 % що видно з таблиці 1.

Таблиця 1

Структура податкових надходжень зведеного бюджету України у 2008–2012 рр. [10]

Показники	Роки	2008	2009	2010	2011	2012
Податкові надходження		227164,8	208073,2	234447,7	334691,9	360567,2
% від доходів зведеного бюджету України		76,3 %	76,2 %	74,5 %	84,0 %	80,9 %
Податок з доходів фізичних осіб		45895,8	44485,3	51029,3	60224,5	68092,4
% від податкових надходжень		20,2 %	21,4 %	21,8 %	18,0 %	18,9 %
Податок на прибуток		47856,8	33048,0	40359,1	55097,0	55793,0
% від податкових надходжень		21,1 %	15,9 %	17,2 %	16,5 %	15,5 %
Податок на додану вартість		92082,6	84596,7	86315,9	130093,8	138826,8
% від податкових надходжень		40,5 %	40,7 %	36,8 %	38,9 %	38,5 %
Акцизний збір		12783,1	21624,5	8316,1	33919,2	38428,7
% від податкових надходжень		5,6 %	10,4 %	12,1 %	10,1 %	10,7 %

Найбільшу питому вагу серед податкових надходжень займають, податок на прибуток податок з фізичних осіб податок на додану вартість та акцизний збір. Усі основні бюджетоутворюючі податки за останніх 5 років в абсолютних величинах збільшувались (рис. 1).

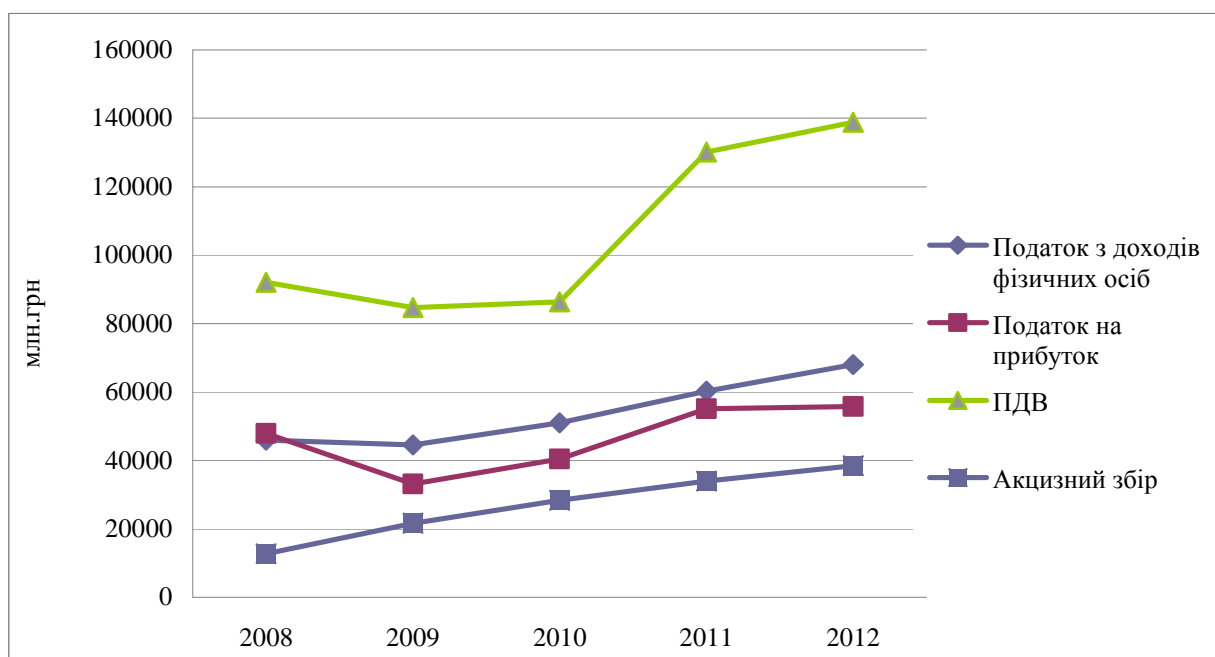


Рис. 1. Динаміка росту найбільших податків в Україні за 2008–2012 рр. [10]

Основними з непрямих податків можна вважати так звані “податки на споживання”, до яких відноситься податок на додану вартість (ПДВ), акцизи та мито. Вагома питома вага цих податків у бюджеті та мінливість ставок зумовлюють їх відчутний вплив на інфляційні процеси в економіці, впливають на здорожчення продукції, знижуючи її конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішньому ринках держави. Їхня питома вага в бюджеті України складає більше половини, зокрема обсяг ПДВ з 2008 по 2012 рік складав близько 40 % від податкових надходжень.

Оглядаючись на історичне минуле формування податкової системи України яка брала свій початок з 1991 р. затвердженням ряду податкових законів («Про систему оподаткування», «Про податок на додану вартість», «Про акцизний збір»), можна стверджувати що рівень податкових ставок на початковому етапі розвитку нової держави був досить високим так, податок на додану вартість становив 28 %, а акцизний збір коливався на лікєро-горілчані вироби від 25 % на пиво до 90 % на спирт питний, на тютюнові вироби – від 14 % для сигарет IV класу до 40 % для сигарет I класу, на коштовності – від 23 % для виробів із срібла до 75 % – для діамантів, це зумовило здорожчення товарів приблизно на третину. На сьогодні відповідно до перехідних положень Податкового кодексу ставка податку встановлюється за податковими зобов’язаннями з податку на додану вартість, що виникли: з 1 січня 2011 року до 31 грудня 2014 року 20 %; з 1 січня 2015 року – 17 % [9].

Теоретично ПДВ являється часткою від вартості товару, створеної на кожному із етапів його виробництва та обігу, а для суб’єктів господарювання додана вартість становить різницю між обсягом реалізації продукції вираженої в грошових одиницях, та вартістю матеріальних затрат, витрачених на її виготовлення. База оподаткування для ПДВ відповідно до Податкового кодексу визначається виходячи з їх договірної вартості з урахуванням загальнодержавних податків та зборів (крім збору на обов’язкове державне пенсійне страхування, що справляється з вартості послуг стільникового рухомого зв’язку, податку на додану вартість та акцизного податку на спирт етиловий, що використовується виробниками – суб’єктами господарювання для виробництва лікарських засобів, у тому числі компонентів крові і вироблених з них препаратів (крім лікарських засобів у вигляді бальзамів та еліксирів). До складу договірної (контрактної) вартості включаються будь-які суми коштів, вартість матеріальних і нематеріальних активів, що передаються платнику податків безпосередньо покупцем або через будь-яку третю особу у зв’язку з компенсацією вартості товарів/послуг. До складу договірної (контрактної) вартості не включаються суми неустойки (штрафів та/або пені), три проценти річних та інфляційні, що отримані платником податку внаслідок невиконання або неналежного виконання договірних зобов’язань. Базою оподаткування для товарів, що ввозяться на митну територію України, є договірна (контрактна) вартість, але не нижче митної вартості цих товарів, визначеної відповідно до розділу III Митного кодексу України, з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті і включаються до ціни товарів.

Запровадження ПДВ як в світовій економіці так і в Україні зумовлено його перевагами над іншими податками на споживання. По-перше, ПДВ на відміну від податку з продажу стосується не тільки кінцевого реалізатора, а всіх виробників і продавців продукції – від стадії первинної переробки сировини до стадії кінцевої готовності, що зумовлює пропорційний розподіл податкового тиску на створену додану вартість між кожним із учасників технологічного ланцюга. По-друге, розмір ПДВ залежить від реального внеску в вартість товару окремого суб'єкта виробничого процесу і не залежить від кількості стадій проходження товару. По-третє, таким підходом до бази оподаткування держава стимулює скорочення витрат на всіх стадіях проходження товару.

Проте ПДВ як і інші непрямі податки справляють безпосередній вплив на рівень ціни товару, де ріст ціни залежить від росту ставки податку. Механізм подорожчення відбувається наступним чином: підприємство-виробник отримує сировину, паливо, комплектуючі вироби за цінами, в які включено певний відсоток ПДВ. Після формування кінцевої вартості готової продукції за виключенням вказаних складових утворюється додана вартість, на яку, у свою чергу, нараховується зазначений податок. Відповідно на повну ринкову ціну товару впливають суми доданих вартостей на кожному із етапів виробництва та обігу:

$$P_m = V_{a1} + V_{a2} + \dots + V_{an} + T,$$

де P_m – ринкова вартість товару, у грош. од.;

V_{a1}, V_{a2}, V_{an} – величини доданої вартості відповідно на першій, другій, n -ній стадіях проходження товару;

n – кількість стадій проходження товару;

T – податок на додану вартість.

Сума ПДВ залежить від ставки і від самої величини доданої вартості, що міститься в повній ціні товару, тому він є податком на частину повної вартості товару та автоматично здорожчує його. Безпосереднім джерелом сплати зазначеного податку виступає додатковий прибуток підприємства, який виникає внаслідок підвищених ціни на товари, роботи чи послуги. Змодельовавши зміну початкової ціни (P_0 – без врахування ПДВ) за рахунок ПДВ отримаємо три причинно наслідкових варіанти поведінки кінцевої ціни:

$$P_m = P_0 + T;$$

$$P_m < P_0 + T;$$

$$P_m > P_0 + T.$$

Перший варіант передбачає пропорційне зростання цін через податкову складову оскільки попит залишається досить сталим навіть при відчутному здорожченні товарів, не впливаючи на обсяги реалізації. В другому варіанті коли ринкова ціна, за якою продавці реалізують продукцію виявляється нижчою, за початкову, збільшену на суму ПДВ, означає, що ринок є досить конкурентним і виробники та продавці даного товару неможуть підвищувати ціни пропорційно зміні ПДВ, так як це призведе до істотного скорочення обсягів реалізації внаслідок високої еластичності споживчого попиту. В цьому випадку податкове навантаження, призначене для покупця, частково перебирає на себе продавець, що надає ПДВ певних рис прямого оподаткування. Нарешті,

третій варіант здорожчення товару під впливом збільшення ПДВ притаманний в більшій мірі монополізованим ринкам, та за рахунок зговору на ринку. Виробники та продавці скориставшись можливістю на підставі зростання ПДВ підвищують ціни на величину, більшу податкової націнки. При малоефективному антимонопольному контролі та панічному стані споживачів підігрітому інфляційними очікуваннями така цінова ситуація стає неконтрольованою.

Проаналізовані варіанти впливу ПДВ на рівень цін передбачали його збільшення, у випадку коли відбувається зниження податкової ставки, то це зовсім не означає, що ціни набудуть однозначної зворотної динаміки. Досвід підтверджує що цінам притаманний так званий «ефект храповика» – легко підвищуватись і з «великим небажанням» знижуватись, цей механізм спрацьовує в одному напрямку. Тому зниження державою ставки ПДВ найчастіше призводить до скорочення витрат підприємств та зростання їх прибутку, залишивши ціни в індиферентному стані. Правда в довготривалій перспективі зниження податкового навантаження сприятливе для цінової ситуації, так як нижча ставка ПДВ призведе до отримання більшого прибутку, чим надасть додаткові інвестиційні можливості підприємств, які можуть бути вкладені в модернізацію, та здешевлення собівартості продукції.

Згідно з діючим законодавством ПДВ являється своєрідним «податком на податок», так як до бази оподаткування включаються митні платежі, відрахування із заробітньої плати та інші внески до бюджету, які були складовими доданої вартості створеної у процесі виробництва товарів, надання послуг або виконання робіт. Такий підхід до визначення доданої вартості та податку з неї, суперечить економічній логіці і пояснюється фіскальними мотивами, та бажанням спростити стягнення податку що, в свою чергу, не є самим благородним спонуканням до господарської діяльності.

Аналогічними до ПДВ за впливом на споживчі ціни є інші непрямі податки такі як акциз, податки на експортно-імпорتنі операції. Акцизний збір за своєю фіскальною природою має багато спільного з податками на споживання, проте не є ідентичним так як ПДВ чи податок з продажу стягується з переважної більшості товарів кінцевого споживання, тоді як стягнення акцизного збору здійснюється вибірково. Об'єктами оподаткування акцизним збором виступають здебільшого високоприбуткові товари, найчастіше це тютюнові та алкогольні вироби. Приводом до запровадження акцизних зборів проголошується їх дестимулююча функція – здатність акцизів здорожчувати продукцію першої необхідності а в результаті скорочувати її споживання, однак треба пам'ятати що основною метою є фіскальний інтерес держави.

В Україні акцизний збір був запроваджений в 1992 р. на високорентабельні та монополіні товари до складу ціни яких він включався, його платниками визначалися суб'єкти підприємництва, що реалізували підакцизну продукцію в межах України. Об'єктом оподаткування був оборот з продажу такої продукції як вітчизняного так і зарубіжного походження, до переліку підакцизних товарів відносились – алкогольні напої (спирт питний, горілка, виноградне вино,

коньяк, шампанське, пиво), тютюнова продукція, а також делікатесні харчові продукти (шоколад, чорна та червона ікра), легкові автомобілі та шини до них, ювелірні, хутряні та інші вироби високого гатунку. На сьогоднішній день відповідно до Податкового кодексу акцизний податок це непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Кодексом як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції), а також особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами. Стягнення акцизного податку з алкогольних напоїв та тютюнових виробів відбувається методом маркування це наклеювання марки акцизного податку на пляшку (упаковку) алкогольного напою чи пачку (упаковку) тютюнового виробу в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України щодо виробництва, зберігання та продажу марок акцизного податку. Ставки податку встановлюються відповідно до визначень Кодексу і бувають адвалорні, специфічні і адвалорні та специфічні одночасно, де абсолютною (специфічною) є ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється як фіксована величина стосовно кожної одиниці виміру бази оподаткування, а відносною (адвалорною) визнається ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється у відсотковому або кратному відношенні до одиниці вартісного виміру бази оподаткування.

Як видно з таблиці 1 обсяг акцизів в загальних податкових надходженнях за 2008–2012 роки складав приблизно 10 %. Деякі ставки акцизного збору встановлюються на сьогоднішній день у валюті інших країн що посилює такі явища як інфляцію на товарному ринку та девальвацією грошової одиниці. Такі підходили до використання цього потужного інструмента податкової політики, через введення абсолютних значень акцизу, вираженого в одиницях іноземної валюти призводить до кумулятивного ефекту який проявляє себе генеруючи підвищення цін спочатку на імпортовані, а згодом і власні вироби.

Наступний непрямий податок є досить специфічним так як він стягується з товарів, які беруть участь у зовнішньоторговельному обороті та впливає на внутрішні ціни. Таким податком є мито запровадження якого носить дві мети – фіскальну, яка властива всім податкам, і внутрішньостимулюючу, перша донедавна була основною, але на сьогодні фіскальна функція мита в економічно розвинутих країнах знаходиться на другому плані. Причиною послужила значна лібералізація міжнародної торгівлі в умовах глобалізації де з метою завоювання та відстоювання власних ринків мито застосовується переважно до імпортованої продукції, тоді як на експорт воно майже не застосовується. Підвищення цін на імпортовані товари за рахунок мита створює сприятливі умови цінової конкуренції для національного виробника, дає змогу активно відстоювати внутрішній ринок, зберігати існуючі та створювати нові робочі місця, поповнювати державний бюджет за рахунок власного виробництва.

Застосування мита в Україні регламентується Митним кодексом який базується на міжнародно визнаних нормах і загальноприйнятих у міжнародній практиці принципах і правилах митної справи. Ставки єдиного митного тарифу розповсюджуються на всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності,

незалежно від форми власності, організації господарської діяльності та територіального розташування. Аналогічно до акцизного податку в Україні законодавчо закріплені такі різновиди мита як адвалорне, специфічне, та комбіноване, що поєднує два попередні види митного збору, механізм впливу на рівень цін також є подібним. Для розрахунку величини мита при переміщенні товарів через митний кордон України використовуються ставки мита, передбачені Митним кодексом які диференційовані в залежності від коду товару за товарною номенклатурою та країни його походження. Такий підхід здорожчує імпортовану продукцію порівняно з вітчизняними виробами, що в свою чергу підвищує цінову конкурентоспроможність національних виробників, але необхідно враховувати що інтеграційні процеси в Україні, та розвиток співробітництва з міжнародними організаціями вимагають зміни у регулюванні зовнішньої торгівлі у напрямку поступового зниження тарифних бар'єрів на шляху транскордонного руху товарів.

Таблиця 2

Структурні складові ВВП України у 2008–2012 рр.

Роки	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП та його складові					
Валовий внутрішній продукт млн грн	948056	913345	1082569	1302079	1408889
Кінцеві споживчі витрати	758902	772826	914230	1113008	1269601
% від ВВП	80,0 %	84,6 %	84,5 %	85,5 %	90,1 %
Витрати домашніх господарств	582482	581733	686082	865860	986540
% від ВВП	61,4 %	63,7 %	63,4 %	66,5 %	70,0 %
Експорт товарів і послуг	444859	423564	549365	707953	717347
% від ВВП	46,9 %	46,4 %	50,7 %	54,4 %	50,9 %
Імпорт товарів і послуг	-520588	-438860	-580944	-788901	-835394
% від ВВП	54,9 %	48,0 %	53,7 %	60,6 %	59,3 %

Джерело: [10]

Як видно з таблиці 2 імпорт товарів в Україні перевищує експорт, так якщо в 2009 та 2010 роках перевищення в відсотках по відношенню до загального розміру ВВП складало 2–3 % то в 2011 та 2012 роках спостерігається досить тривожна тенденція і такий розрив в сторону збільшення імпорту склав 6–9 %. В абсолютних величинах експорт 2012 року склав 717 347 млн грн тоді як імпортової продукції було завезено на митну територію України на загальну суму 835 394 млн грн. Діючим законодавством передбачено такі види мита як антидемпінгове, компенсаційне та спеціальне. Так Законом України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» визначено механізм захисту національного товаровиробника від демпінгового імпорту з інших країн, митних союзів або економічних угруповань, ним регулюються засади і порядок порушення та проведення антидемпінгових розслідувань і застосування антидемпінгових заходів.

Законом України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» визначено механізм захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту з інших країн, митних союзів або економічних угруповань, який регулює засади і порядок порушення та проведення антисубсидиційних розслідувань, а також застосування компенсаційних заходів. Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» визначено можливості запровадження механізмів захисту інтересів національного товаровиробника, ним регулюються засади і порядок порушення та проведення спеціальних розслідувань фактів зростання імпорту в Україну незалежно від країни походження та експорту товару, що заподіює значну шкоду або загрожує заподіянням значної шкоди національному товаровиробнику, за результатами яких можуть застосовуватися спеціальні заходи. Дія цих законів направлена державою перш за все на захист інтересів національного виробника тому якщо розглядати їх з точки зору споживача то на перший погляд виникають певні колізії так в короткотерміновій перспективі митні збори погіршують споживчі можливості громадян так як здорожчують імпортовану продукцію, але якщо розглянути мито в довготривалій перспективі то ефективне застосування мита дає змогу національному виробнику закріпитись на ринку і отримувати стабільні прибутки які можуть послужити в перспективі інвестиційним капіталом, та знизити ціни на вироблені ним товари. Таким чином, ввізне та вивізне мито при ефективному застосуванні здатне виконувати роль не тільки регулятора транскордонних потоків, але й дієвого інструмента впливу на внутрішню цінову ситуацію.

До непрямих податків іноді зараховують загальнодержавні збори мотивуючи це тим що вони включаються до витрат підприємства не залежно від результатів діяльності. Податковий кодекс передбачає 8 загальнодержавних зборів зокрема збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, збір до діючого тарифу на природний газ та інші. Їхній механізм впливу на ціноутворення є ідентичним до механізму дії непрямих податків.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Так як непрямі податки виконують в основному фіскальну роль в економічній системі, як стимулятор вони спрацьовують переважно на мікрорівні через запровадження пільгового оподаткування. За умов існуючої концепції універсальності податків і розширення податкової бази необхідно більшу увагу зосередити на макроекономічних підходах до встановлення і коригування непрямих податків так як високе непряме оподаткування стримує інвестиції, а також споживчий попит по причині здорожчення товарів. Запровадження чи скасування непрямих податків, зміна їх ставок є не тільки фіскальним інструментом бюджетної політики, але й потужним засобом впливу на виробництво і споживання.

Список використаних джерел

1. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1978. – 476 с. – ISBN 978-5-85438-213-7.
2. Фридман М. Количественная теория денег / М. Фридман ; пер. с англ. – М. : Эльф пресс, 1996. – 131 с. – ISBN 978-5-9614-0793-8.
3. Семюелсон Пол А. Макроекономіка / Пол А. Семюелсон, Вільям Д. Нордгауз ; пер. з англ. – К. : Основи, 1995. – 544 с. – ISBN:978-5-8459-1526-9.
4. Пінішко В.С. Ціни і ціноутворення : навч.-метод. посібн. / В.С. Пінішко, Т.В. Мединська. – Львів, 2009. – 56 с. – ISBN 978-966-1537-65-0.
5. Литвиненко Я.В. Сучасна політика ціноутворення : навч. посібн. / Я.В. Литвиненко. – К. : Вид. центр МАУП, 2010. – 212 с. – ISBN 966-608-3604.
6. Артус М.М. Формування механізму ціноутворення в умовах ринкової економіки / М.М. Артус. – Тернопіль, 2010. – 54 с. – ISBN 966-7411-77-0.
7. Шкварчук Л.О. Ціноутворення : підручник / Л.О. Шкварчук. – К. : Кондор. – 2008. – 460 с. – ISBN 966-351-051-X.
8. Научные основы планового ценообразования : теория и методология / под ред. В.П. Дьяченко. – М. : Наука, 1968. – 328 с. – ISBN 966-83243-34-X.
9. Податковий кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР)). – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – ISBN 978-617-538-136-6.
10. Статистичний щорічник України за 2012 рік. За ред. О.Г. Осауленка – К. : Державна служба статистики України, 2012. – ISBN 978-966-2224-36-8.